

BIERNACZKY SZILÁRD

Antropológiai világtörténet-tudomány?

A Jack Goodyként ismert *Sir John Rankine Goody* minden kétséget kizáróan az elmúlt század és az utóbbi századforduló egyik legkiemelkedőbb társadalomtudósa volt. Ezt még akkor is állítanunk kell, ha tudjuk, hogy pályáját az 1950 és 1973 között Cambridge-ben professzor Meyer Fortes tanítványaként (a társadalomtudós fogalomnál szűkebb értelemben) mint afrikánista (afrikai témákkal foglalkozó, afrikai terepmunkát végző), kulturális, illetve társadalom-antropológus kezdte. (A brit tudománytörténet egyébként – nyilvánvalóan a tudós teljes egyetértésével – csakis szociálintropológusként, a *comparative sociology* képviselőjeként veszi őt számba.) Első könyveit a kevésbé modernizálódott Észak-Ghánában, mégpedig a hagyományos (igen kezdetleges fejlődési fokon álló, szerény) körülmények között élő *LoWiili* és *LoDagaa* népek között végzett terepmunka gyűjtési eredményeiből alkotta meg.

Első, kötetben megjelent munkája a *LoWiili* nép társadalomszervezetét írja le.¹ Második könyvében az általa kutatott másik nép (illetve e nép másik csoportja) részben anyagi, részben szellemi kultúrájának egy szeletét tárja fel, amikor a halál, a vagyon és az ősök viszonyát vizsgálja, ismertetve és értelmezve természetesen a halálozások idején életre hívott rítusokat is.²

Egy további afrikanisztikai munkájában³ a kontinens népeinek társadalmi formációi és kultúrái tekintetében már általános kérdésekre terjeszti ki a figyelmét. E műben a brit tudós egyrészt hibáztatja a korábbi kutatóknak azt az álláspontját, miszerint az európai és afrikai fejlődés fő különbsége a technológiai fejlődés különbségéből fakad. Másrészt már itt felmerül az a munkásságát végigkísérő gondolat, hogy az afrikai pre- vagy törzsi államok jellegét nem lehet a feudális, illetve feudalizmus fogalommal értelmezni. (E folyamatosan fenntartott véleményének hatását egyébként Ecsedy Csaba írásaiban is nyomon követhetjük.⁴)

Szerkeszt Goody olyan tanulmánykötetet is, amelyben professzora, Meyer Fortes talán legfőbb témakörét, az akkori szociális antropológia kedvenc kutatási problematikáját, a rokonsági rendszert járja körül a maga és kollégái dolgozataival.⁵ E szerkesztett kötet előzménye egyébként egy ugyanebben a témában készült saját műve.⁶

Tulajdonképpen máig egyedülállónak számít viszont Goody két szöveggyűjtését közreadó kötete, amelyek közül az első fülszövege a trópusi Afrikából származó leghosszabb mítosznak nevezi a benne közreadott szóbeli formákat. Valójában a ghánai *LoDagaa* nép eposzi

¹ Goody, Jack: *The social organisation of the LoWiili*. London, 1956. 123. (második kiadása: 1976.)

² Goody, Jack: *Death, Property and the Ancestors: A Study of the Mortuary Customs of the LoDagaa of West Africa. A Study of the Mortuary Customs of the Lodagaa of West Africa*. Stanford, 1962. 452.

³ Goody, Jack: *Technology, Tradition, and the State in Africa*. London, 1971. 88.

⁴ Ecsedy Csaba: *A társadalmi struktúra kutatása a mai angol szociálintropológiában*. Népi Kultúra – Népi Társadalom (Budapest), IV. (1970) 357–365., 379–388.

⁵ Goody, Jack: (ed.): *The Character of Kinship*. Cambridge, 1973. 251.

⁶ Goody, Jack: *Comparative Studies in Kinship*. Stanford, CA, 1969. 262.

méretű mítosz-történetéről, mitikus epikai műfajáról, vallásos elbeszélő költeményéről van szó, amelyben élénk tárul eme hagyományos közösség elképzelése az ember és a kultúra teremteséről, a teremtet Istennel való viszonyáról és az őserdő (szellem)lényeiről, akik közvetítik ezt a kultúrát. Az isten és a szellemlények emberért való küzdelmének leírása közben feltárul a *Bagre* (titkos) társaság rítusainak magyarázata is.

Az Oxford Egyetemi Kiadónál megjelent első kötetben (*The Myth of the Bagre*)⁷ egy 6130 (bár rövidre tagolt) sorokból álló változatot (*The White Bagre*), illetve egy 5510 soros szöveget (*The Black Bagre*) találunk. A kötetet igen terjedelmes tanulmány vezeti be, amelyben a törzs szellemi légköréről, vallásáról, a *Bagre* (bizonyos mértékig titkos) társaságról, a *Bagre* mítoszlól, illetve a *Bagre* rituális megjelenítésekről kapunk ismereteket. (A fehér és fekete megkülönböztetés abból ered, hogy a fehér vagy piszkos *Bagre* esetében a leendő tagok egész testét csikokban mésszel fehérre mázolják, bár a mész lényegében az olajra utal, míg a fekete vagy Olajos *Bagre* esetében a szertartás idejére elkülönített új jelölteket a shea dió zsiradékkal – olajával, vajával – kenik be, habár magára az arcra ezúttal is meszes mázolás kerül.)

Egyébként a *Bagre* rítusok sorozata több elkülönült alkalommal, adott esetben négy napon át zajlik, a közölt szövegek recitálása mellett táncok, sörivászat és rituális cselekvések is sorra kerülnek az egyes ceremoniális alkalmakkor. Másrészt megjegyzendő, hogy e rítusokkal telített hagyományos közösségi (titkos társasági) gyakorlat szomszédos csoportoknál vagy e népek Elefántcsontpartra szakadt részénél is megtalálható.⁸

Míg az előbbieken ismertetett kötet anyaga egy 1951-ben végzett gyűjtés során került jegyzetfüzetbe, a második, Párizsban kiadott kötet (*Un récitation du Bagré*),⁹ egy 1969-ben megvalósult gyűjtőút eredménye. A (Naapii településen gyűjtött) fehér *Bagre* változat 510 soros szöveget foglal magában, míg a Birifu lakóitól (több előadótól) lejegyzett fekete *Bagre* 5764 (ezúttal is rövidre tagolt) sorból áll. Hadd tegyük hozzá, a rendkívül igényes *Classiques Africains*¹⁰ sorozat szerkesztői igen célszerű megoldást választottak. Minden oldalpárra (mint egyesített nyomdai tükörre) négy oszlopban került fel: (1) az eredeti nyelvű szöveg, (2) az angol fordítás, (3) a francia fordítás és (4) a jegyzetek. (A korábbi angol nyelvű kötetben az eredeti nyelvi változat a kötet végére került, igen összesűrítve, nehezen olvasható formában.)

A Goody életművét méltató valamennyi forrás hangsúlyozza, hogy a brit társadalomtudós gondolkodásmódjára indulásul Frazer: *Aranyág* (*Golden Bough*)¹¹ című műve, illetve régészeti vonatkozású munkássága (*What happened in history*)¹² hatott. Meyer Fortes tanítványából a cambridge-i St. John College-ben utóbb tanára asszisztense lett, és többek között E. P. Thompson, Eric Hobsbawm és Raymond Williams társaságában formálódott felkészültsége. Életrajzírói, munkásságának elemzői kiemelik, hogy 1973 és 1983 között a Cambridge-i Egyetem Szociálintropológia Tanszékének vezető professzora volt, és funkciója révén is módjában állott nagyban elősegíteni a brit tudomány fejlődését. Másrészt általában azt is hangsúlyozzák méltatói, hogy pályája során Afrikára irányuló kezdeti figyelmét utóbb (jóval később ugyan) erőteljesen kiterjesztette Európára és Ázsiára is.

⁷ Goody, Jack: *The Myth of the Bagre*. Oxford, 1972. 381.

⁸ Lásd: Labouret, Henri: *Les tribus de rameau Lobi*. Paris, 1931.

⁹ Goody, Jack: *Un récitation du Bagré*. Paris, 1980. 405.

¹⁰ Leiris, Michel – Seydou, Christiane et al.: *Classiques Africains*. Paris.

¹¹ Frazer, James George: *The Golden Bough. A Study in Magic and Religion*. Vol. 1–15. London, 1905–1915 (magyar válogatás: *Az aranyág*. Vál., bev.: Bodrogi Tibor, ford. Bodrogi Tibor, Bónis György. Budapest, 1965.)

¹² Childe, Gordon: *What happened in history*. Harmondsworth, 1942.

Mindemellett Goody érdeklődése idővel az antropológia általános elméleti kérdései irányában is kitágult. Az első ilyen témakör az írásbeliség volt, amely élete végéig elkísérte, ez egy általa létrehozott és szerkesztett nagy tanulmánygyűjteményben¹³ öltött először testet, amelyhez ő maga írt bevezetőt, valamint egy társszerzővel írt terjedelmes elméleti bevezető tanulmányt függesztett hozzá. De Afrikától nem szakadt el ezúttal sem, hiszen egy ugyancsak terjedelmes tanulmányban elemzi Észak-Ghána korlátozott írásbeliségét.¹⁴ A témakör iránti érdeklődése további monografikus művekben is kifejezésre jutott. 1986-ban adta közre az írás logikájával kapcsolatos munkáját (*The Logic of Writing*¹⁵), amely művelődéstörténeti vetületben igyekszik képet adni az írás mind növekvő társadalmi szerepéről, így a vallásokkal összefüggésben, a gazdasági törekvések vetületében, az állam, a hivatal, valamint a jog létével összefüggésben. Afrikáról itt sem feledkezett meg.¹⁶

A következő évben megjelent kötete, amely az írott és szóbeli közötti átmenet kérdését feszegeti (*The Interface between the Written and the Oral*),¹⁷ etnológusoktól feltehetően nagyobb figyelmet kaphat még ma is. Ebben a műben Goody, mondhatni, továbblép, és az írásbeliség kontra szóbeliség számtalan művelődéstörténeti helyzetét, példáját, gyakorlatát tárja fel. Legfőbb tanulsága etnográfusok (magyar és európai néprajzzal foglalkozók) és etnológusok (Európán kívüli és főleg archaikus társadalmakat kutatók) számára az lehet, hogy a szóbeliség hátterében mindig érdemes az akár csak korlátozottan is meglévő írásbeliség létezését figyelembe venni. A szerző e kötetében is bőven kitér afrikai jelenségekre, de nyitása a világ más részei felé már világosan kirajzolódik. Foglalkozik az ókori Görögországban kialakult helyzettel vagy az indiai Védák esetében a szóbeli kompozíció írásbeli közvetítésének kérdésével, bár a munka egy terjedelmes fejezetében a nyugat-afrikai (részben iszlámmal átszőtt) írott és szóbeli kultúrák kerülnek elemzésre.¹⁸

Máris fel kell vetnünk azt, hogy a brit tudósra kétségtelenül nagy hatással volt a marxista társadalomfilozófia, s bár nem lett marxista, a társadalmi rétegek, osztályok közötti egyenlőtlenség problematikája folyamatosan foglalkoztatta (az egyenlőtlen társadalmak tudós kutatójaként is szokták említeni őt). Így egyik igen sokat említett, idézett monográfiájában¹⁹ a termelési tevékenységet a család, a házasság, házastársi kapcsolatok, illetve a monogám egyesülés, valamint az ágyas, a szülő, az aggszűz és örökbefogadott gyermek szerepére, Afrika esetében a csoporton kívüli házasságra és a társ-feleségre, vagyis a poligámiára és persze a nemek közötti munkamegosztásra is megkülönböztetett figyelmet szentelve igyekszik feltárni a – mintegy a kapás növénygondozástól a mai modern mezőgazdaságig ívelő – fejlődés menetrendjét. Eközben a világ néprajzi atlaszára (így Afrikán kívül Európára és Ázsiára is) kiterjeszti vizsgálódása spektrumát. A kötet elméleti problematikájának megfogalmazására maga vállalkozik a kötet elejére írt rövid bevezetőben: „Amikor először lehorgonyoztam a hajóval Nyugat-Afrikában, nem az volt az egyetlen célom, hogy megismerjek valamit az afrikai társadalomból, vagy általában véve a *vad ember gondolkodásmódjából*. Minden

¹³ Goody, Jack (ed.): *Literacy in Traditional Societies*. Cambridge, 1968. 349., bevezető: 1–26., illetve: társszerzővel, John Wattal, 27–65.

¹⁴ Goody: *Literacy in Traditional Societies*, 198–264.

¹⁵ Goody, Jack: *The Logic of Writing and the Organization of Society*. Cambridge, 1986. 213.

¹⁶ Goody, Jack: *Writing and religion in Ancient Egypt*. In: uő: *The Logic of Writing*, 35–41.; Goody, Jack: *Writing and the economy in Africa*. In: uő: *The Logic of Writing*, 82–86.

¹⁷ Goody, Jack: *The Interface between the Written and the Oral*. Cambridge, 1987. 328.

¹⁸ Goody: *The Interface between the Written and the Oral*, 123–208.

¹⁹ Goody, Jack: *Production and Reproduction: A Comparative Study of the Domestic Domain*. Cambridge, 1976. 157.

bizonynal jobban foglalkoztatott egy másik kultúra megismerésének, a világ megismerése egy másik módjának a problémája. De más aggodalmaim is jelentkeztek. Amit tudtam a középkori irodalomról és Európa történelméről, növelte az étvágyamat, hogy többet tudjak meg az iparosodás előtti társadalmakról, azok hiedelemvilágáról, valamint gazdasági és termelési rendszereikről. A keleti mediterrán térségben eltöltött időszak csak növelte ezeket az érdeklődéseket időben és térben.

Másodszor, ott volt az a közvetlen helyzet, amelynek során Nyugat-Afrikában találtam magam. Az események Ghánában gyorsan haladtak abban az időszakban, amikor először voltam ott, és a Kongresszus Néppárt, amelybe Birifu körzetben én is beiratkoztam, jó úton haladt a hatalom felé. Ugyanakkor nemcsak a helyi törzs és a nemzeti politika közötti kapcsolatok érintettek meg, hanem a korábbi kapcsolatok a távolsági kereskedelemmel, az iszlámmal és a szomszédos államokkal. Ezek voltak azok a történelmi témák, amelyekről írtam, amikor visszatértem, és ezeket a témákat tágabb összefüggésben folytattam, amikor arra kérdeztem rá, mire gondolnak a szakírók, amikor az feudális kifejezést használják az afrikai államok leírására. Miben hasonlítanak és miben különböznek a ghánai államok, illetve a helyi közösségek Európában, Ázsiában és a Közel-Keleten, amelyekkel igen gyakran összehasonlították vagy szembe állították őket? Hogyan lehet a legjobban megérteni egy olasz Abruzzók-beli falu és egy Észak-Ghána-i település közötti különbségeket? Mi okozta azt az elgondolást, hogy olyan melléknevek, mint *törzsi*, *primitív*, *vad* az egyik kultúra számára megfelelő, a másik számára viszont nem? Tehát nem volt jobb megoldás, mint egy sor nyers bináris opposíció a hasonlóság és a különbség érzékeltetésére?

Harmadszor, a harmadik világgal és más kultúrákkal kapcsolatos érdeklődésemet ösztönözték azok a személyes, politikai és társadalmi érintkezéseim, amelyekre Afrikában és Európában a második világháború alatt és azt követően sor került. Hogyan szerezhetünk szélesebb körű ismereteket ezekről a másféle társadalmakról a saját magunk helyzetének megismerése érdekében? Hogyan tudnánk a történelmi, szociológiai és humanisztikus tanulmányokat általában univerzalisztikusabb alapokkal, kevésbé Európa-központú keretekkel megteremteni?²⁰

Egy másik, ugyancsak a nemzetközi tudományosság körében gyakorta felbukkanó (és még japánra és törökre is lefordított) elemzés (*The Domestication of the Savage Mind*)²¹ abból indul ki, hogy az emberi társadalmak gondolkodásmódjában meglévő különbségek, illetve a velük kapcsolatos kurrens elméletek és nézetek zömükben a „fejlett” és a „primitív”, a „nyitott” és a „zárt”, illetve a „házasított” és a „vad”, vagyis a „mi-ők” megkülönböztetésre épülnek. Goody viszont azt állítja, hogy ez a fajta megközelítés megakadályoz minden komoly vitát, felvetést az emberi kultúrák kognitív folyamatait illetően, s kizár bármely megfelelő magyarázatot a „hagyományos” társadalmakban bekövetkező azon változások tekintetében, amelyek a körülöttünk lévő világban zajlanak. Ebben a könyvében a szerző arra törekszik tehát, hogy kielégítőbb magyarázat kereteit teremtsen meg, amikor a kommunikációs eszközök változásai által a mentalitásokban meglévő jelentős különbségekre és különösen az írásbeliség fejlődésében bekövetkező váltások sorára mutat rá. Goody érvelése újabb afrikai terepmunkájára és a Közel-Kelet régi társadalmával kapcsolatos igen gazdag forrásanyag tanulmányozására épül.

Goodynak egy ugyancsak sajátos tematikát megragadó (és több nyelven is közzétett) műve a főzéssel, a konyhával és a mögötte rejlő osztályhelyezettel néz szembe (*Cooking*,

²⁰ Goody: *Production and Reproduction*, IX.

²¹ Goody, Jack: *The Domestication of the Savage Mind*. Cambridge, 1977. 179.

Cuisine and Class: A Study in Comparative Sociology).²² A kötetben tárgyalt központi kérdés az, hogy miért nem alakult ki differenciált „*haute cuisine*” (kifinomult konyha) Afrikában, mint ahogyan a világ más részein is. Majd ezt a legfontosabb eurázsiai társadalmak kulináris gyakorlatairól szóló felmérés követi az ókori Egyiptomról, a császári Rómáról, a középkori kínaiakról, a korai európai korszakról, amelyben bemutatja az élelmiszerek elkészítésében és fogyasztásában mutatkozó különbségeket az ezekben a társadalmakban kialakult társadalmi-gazdasági struktúrák különbségéből, különösen a termelési és kommunikációs technikákból kiindulva. Az „ipari élelmiszerek” világszintű elterjedésének és a harmadik világ társadalmaira gyakorolt hatásának vizsgálatában arra a következtetésre jut, hogy az utóbbiak képesek ellenállni a nyugati kulturális hegemoniának mind az élelmiszeripar, mind a már létező társadalmi-gazdasági struktúrák tekintetében.

Bár társadalomantropológiai, de kevésbé etnológiai jellegű (Európán kívüli archaikus társadalmakat érintő) műveiben Goody az európai társadalom- és művelődéstörténeti témákra összpontosít. Ezek egyike az európai (keresztény) család és házasság történetét dolgozza fel (*The Development of the Family and Marriage in Europe*),²³ kitekintve a Közel-Keletre és Észak-Afrikára, az egyház szerepére fókuszálva. Feldolgozza azonban az általa többszörösen is körbejárt kérdéskört a preindusztriális Eurázsia keleti, ókori és primitív társadalmi képződményeit szemügyre véve is (*The Oriental, the Ancient and the Primitive: Systems of Marriage and the Family in the Pre-Industrial Societies of Eurasia (Studies in Literacy, the Family, Culture and the State)*).²⁴ Ehhez a témakörhöz tért vissza egy újabb összefoglalással az új évezred első évében (*The European Family: An Historico-anthropological Essay*),²⁵ s az európai család történetét foglalta össze az antikvitástól napjainkig. Mellesleg ennek a témakörnek a feldolgozása is egy társszerzővel írott korai íráshoz (*Bridewealth and Dowry in Africa and Eurasia*)²⁶ nyúlik vissza, amelyben a menyasszonyváltáság és hozomány számos helyi változatának a feltárására és összevetésére került sor.

Az 1983-ban és 1990-ben megjelent kötetek természetesen a nyugati és keleti házassági modell különbségeire fókuszálnak. A szerző felhívja a figyelmet azokra a sajátosságokra, amelyek a latin kereszténység hatására keletkeztek családon, illetve háztartáson belül és kívül, számba véve a vallásosságnak a mindennapi életben megjelenő sajátos megnyilvánulásait is. De részletesen foglalkozik például a nők sajátos családon belüli tulajdonlásainak kérdéskörével és annak az európaiktól jelentősen eltérő afrikai és ázsiai formáival. A transzcendentalizmust ezúttal is, mint minden más témában, a tudományos kutatás legfőbb akadályaként értékeli, s a nyugati rokonsági rendszert és házassági modellt nem hajlandó európai csodának tekinteni.

Egy további Európa-közelben maradó mű az, amelyik a virágkultúra művelődéstörténetét tárja fel, bár az ókori Egyiptomból kiindulva. E könyv, amint az ismertetésekben is olvasható, nemcsak a kulturális antropológia szakemberei, hanem a virágsszimbolika iránt érdeklődő széles közönség számára is élvezetes olvasmányt jelent (*The Culture of Flowers*).²⁷

²² Goody, Jack: *Cooking, Cuisine and Class: A Study in Comparative Sociology*. Cambridge, 1982.

²³ Goody, Jack: *The Development of the Family and Marriage in Europe*. Cambridge, 1983. 308.

²⁴ Goody, Jack: *The Oriental, the Ancient and the Primitive: Systems of Marriage and the Family in the Pre-Industrial Societies of Eurasia (Studies in Literacy, the Family, Culture and the State)*. Cambridge, 1990.

²⁵ Goody, Jack: *The European Family: An Historico-anthropological Essay*. Oxford–Malden, Mass., 2000.

²⁶ Goody, Jack: *Bridewealth and Dowry in Africa and Eurasia*. Cambridge, 1973. 169.

²⁷ Goody, Jack: *The Culture of Flowers*. Cambridge, 1993. 462.

Egy újabb könyvében (*The East in the West*²⁸) viszont egyik utolsó nagy művének (*The Theft of History*²⁹) a problematikáját előlegezi. A Kelet nyugati szemszögből való szemrevételezésének, számbavételének, értelmezésének, megítélésének statikus, hátramaradt sarokpontjait igyekszik kimozdítani a helyéből. Például rámutat arra, hogy a gazdasági fejlődés nyugati szemléletébe, amelyben a kapitalizmus kora kerül előtérbe, például nem fér bele, hogy a kereskedelem területén nem sok különbség van Kelet és Nyugat között.

Goody tehát igyekezett megcáfolni a modern társadalomelmélet megalapítói által vallott megállapítást, miszerint a Nyugat gazdasági felemelkedését a racionalitás olyan egyedülálló típusának tulajdoníthatjuk, amely hiányzik az Ázsiában vagy másutt létező, kevésbé szerencsés társadalmakból. Először kimutatja, hogy Európa megkülönböztetett képessége vagy nem létezik, vagy legalábbis eltűnt az értékelése. Másrészt rámutat arra, hogy a nyugati iparhoz való alkalmazkodás üteme Japán, Kína és India technikái esetében gyorsabbak voltak, mint amennyire például az olasz reneszánsz elterjedt Északnyugat-Európában. Megállapítja, hogy az Európa-központúság elhomályosítja szemünkben Ázsia jelenlegi gazdasági teljesítményeit és lehetőségeit, miközben vakvágányra vezeti a nyugati történelemszemléletet. Ésszerűbb lenne tehát Euráziát egyetlen entitásnak tekinteni, legalábbis a bronzkor óta, amelynek során és azt követően az egyes régiók előtérbe kerülése jelentősen ingadozott. (Affrikát nem tárgyalja Goody e téma kapcsán.)

Európai problematikát feltáró művek sora következik ezután. Egyikükben (*Representations and Contradictions: Ambivalence towards Images, Theatre, Fictions, Relics and Sexuality*³⁰) a szerző annak feltárására vállalkozik, hogy kimutassa a reprezentációk egyenlőtlen eloszlását az emberi társadalmakban a történelem folyamán (például a figurális ábrázolás és a világi irodalom visszaesése Róma bukása és a reneszánsz között, a színház visszaszorulása a reformáció idején, a szexuális szokások nyilvánosságának változó helyzete stb.). Amint kritikussai állítják, Jack Goody olyan gondolkodó, aki élvezni megdönteni a tiszta leegyszerűsítéseket és a merev előítéleteket.

Egy másik, Európából főleg Ázsiára kitekintő monográfiájában (*Food and Love: A Cultural History of East and West*³¹) ismét a Nyugat és a Kelet közötti történelmi megkülönböztetés kritikusaként lép előtérbe. Az élelmiszer és a szerelem területén sorakoztatja fel érveit. A romantikus szerelem fejlődése, a nemzeti és regionális konyhák fejlődése, a kínai élelmiszerek globalizálódása, az egyes élelmiszerek és italok különféle tabujainak története, az európai család egyedisége – ezek azok a témák, amelyek fejtegetése során a tudós könnyedén lép be Európába, Ázsiába és helyenként Afrikába. Jellemző módon például lerántja a leplet a trubadúrköltészetről, amelyet kritikussai visszamenőleg romantikusnak neveznek, jóllehet azokban a szerelem igen elvontan, mind fizikai, mind társadalmi értelemben igen tág, mi több, túl általános formában jelenik meg.

Egy a kritikussai által ugyancsak fontosnak ítélt munkában (*Capitalism and Modernity: the Great Debate*³²) szerzőnk azt vizsgálja, mikor és hogyan kezdett növekedni, majd a világ mellett elhaladni Európában és angol Amerikában a gazdaság. Elfogadja, hogy a gazdasági és technikai haladás az ipari, illetve a polgári forradalommal következett be, de ebből nem

²⁸ Goody, Jack: *The East in the West*. Cambridge, 1996. 295.

²⁹ Goody, Jack: *The Theft of History*. Cambridge, 2006. 342.

³⁰ Goody, Jack: *Representations and Contradictions: Ambivalence towards Images, Theatre, Fictions, Relics and Sexuality*. Oxford, 1997. 293.

³¹ Goody, Jack: *Food and Love: A Cultural History of East and West*. London – New York, 1998. 305.

³² Goody, Jack: *Capitalism and Modernity: the Great Debate*. Cambridge–Malden, Mass, 2004. 200.

zárható ki az ezeken a folyamatokon kívül eső eurázsiai kereskedelem és gyártási tevékenység sem.

Goody egyik utolsó művében (*Renaissances: The One or the Many?*³³), amelyet már közel kilencven évesen írt, szintén az európai történelem és művelődéstörténet egy fontos korszakát és jelenségcsoportját veszi célba, amikor a reneszánszsal kapcsolatban az eurocentrizmust veti fel, és e nagy jelentőségű kort ismét csak más megvilágításba helyezi. Kritikusai szerint igen merészen, hiszen Toynbee után a történeti tudományok területén ezzel a témakörrel Goody előtt senki sem kísérletezett átfogó értelemben.

A brit tudós persze vissza-visszatér Afrikához. Ezúttal – mondhatni, megirigylve a német születésű amerikai tudománytörténész, George Stocking (1928–2013) gazdag életművét, aki mintegy húsz terjedelmes kötetben tárta fel a kulturális és társadalomantropológia (és persze a mögöttesében rejtőző néprajz és etnológia) napjainkra ezerfelé ágazó történeti jelenségbokrának kezdeteit, múltját és közelmúltját (bár utolsó kötetében mintegy az önelpusztításra tesz kísérletet, lásd: *Glimpses into My Own Black Box. An Exercise in Self-Deconstruction*³⁴ – a brit afrikanisztika történetét foglalja össze (*The Expansive Moment: The Rise of Social Anthropology in Britain and Africa, 1918–1970*³⁵). Egy másik kötetben is Afrika a főszereplő, amely egykori érdeklődési körét, az írásbeliség témáját fejtegeti ismét (*The Power of the Written Tradition*³⁶). Sajátos módon nem utal Jan Vansina alaptételére, amely szerint ott, ahol az írás uralkodóvá válik, a szóbeliségben megőrzött hagyomány összetöredezik és elvész. Pedig ez igazolhatja azt, amit Goody állít, hiszen e könyvében többek között azt mutatja be, hogy az általa egykor vizsgált LaDaaga ghánai törzsnél a *Bagre* mítosz lejegyzését követően hogyan került az írásbeliség „uralmába”, miként lesz immár nem a szóbeliség, hanem az írott forma az oktatás (továbbadás?) alapja.

A brit tudós egy másik késői munkájában (*Myth, Ritual and the Oral*³⁷) még egyszer visszatér pályafutása korábbi korszakának témaköréhez. Részben újragondolva, részben régi írásait felhasználva próbálja a mítosz, a rítus és a szóbeliség újraértelmezésével (nem kis mértékben egykori ghánai terepmunkája adalékaira támaszkodva) muníciót adni leendő kutatóknak mind a strukturalista, mint pedig a funkcionalista értelmezés kritikájához, mégpedig a változatosság, a képzelet, a tudományos kreativitás, a módszertani újítás és elemzési sokoldalúság jegyében.

Goody legvitatottabb műve (persze különösen a mai történelmi politikai folyamatok és válsághelyzet tükrében válik azzá) az iszlám európai jelenlétével foglalkozó könyve (*Islam in Europe*³⁸). Ebben ugyanis (talán túlzottan is) a toleránsak táborát erősíti, globális történelmi és tudományos látásmódja motiválja a mindennapokon felemelkedő ítéletét. Szerinte ugyanis az iszlám központi szerepet játszott az európai történelemben. Az emberek, a kultúra és a vallás keletről nyugatra történő mozgásának feltárását követően az Iszlám és Európa között érzékelt ellenállás lebontásához igyekszik hozzájárulni, és bemutatni, hogy az iszlám Európa múltjának és jelenének része. A vallási hadviselés és a kényszerű migráció történelmi erőterében vizsgálja a törvényes erőszak, az etnikai tisztogatás és a terrorizmus problémáját is.

³³ Goody, Jack: *Renaissances: The One or the Many*. Cambridge, 2010. 322.

³⁴ Stocking, George: *Glimpses into My Own Black Box. An Exercise in Self-Deconstruction*, Madison, 2010. 232.

³⁵ Goody, Jack: *The Expansive Moment: The Rise of Social Anthropology in Britain and Africa, 1918–1970*. Cambridge, 1995. 235.

³⁶ Goody, Jack: *The Power of the Written Tradition*. Washington–London, 2000. 192.

³⁷ Goody, Jack: *Myth, Ritual and the Oral*. Cambridge, 2010. 180.

³⁸ Goody, Jack: *Islam in Europe*. Cambridge, 2004. 178.

Összehasonlító perspektívája fontos és megvilágosító elemzést nyújt az aktuális politikai problémákról és konfliktusokról. Nyomon követi az iszlám három útját Európába, az arabot az észak-afrikai, spanyol és mediterrán Európán keresztül; a törököt Görögországon és a Balkánon keresztül, a mongolt pedig Dél-Oroszországon keresztül Lengyelországba és Litvániába. Minden egyes bevándorlási hullám a népesség és a kultúra vonatkozásában vált jelentékeny tényezővé. Ez azonban nem pusztán katonai hatást hozott: különösen Spanyolországban, de másutt is jelentős mértékben módosította a kultúrát. Ma (vagyis a könyv elkészülése idején) tizenegy millió bevándorlóról tudott a statisztika, nem beszélve azokról a további milliókról, akiknek Boszniában, Albániában és Törökországban történő esetleges beilleszkedésére is sor kerülhet, állítja a kötet szerzője.

Jack Goody késői, mindemellett elméleti-ideológiai megközelítési módját, a világtörténelem víziójának megalkotását tekintve legfontosabb műve (*The Theft of History*³⁹) végleg le kívánja bontani az emberiség múltjának vizsgálata és értelmezése tekintetében az eurocentrikus világlátást. Azt igyekszik bizonyítani, hogy mind a Kelet, mind Afrika a világtörténelem teljes értékű része, jóllehet Európa valójában „ellopta” e világrészek népei elől a világtörténelmet, vagyis más kultúrák eredményeit, mint a demokráciát, a kapitalizmust, az individualizmust és a szeretetet, illetve a romantikus szerelmet. Amint írja: „A »történelem ellopása« cím a történelemnek a Nyugat általi kisajátítására utal. Azaz a múltat annak függvényében szemléltették és mutatták be, hogy éppen mi történt az Európa- vagy gyakran csak a Nyugat-Európa-tartományú skálán, így aztán ez a világ többi része fölébe kerekedett. Ez a kontinens az, állítják sokan, amelyik feltalált egy sor értékekkel megrakott intézményt: 'demokrácia', '(világ) kereskedelmi (tevékenység)', szabadság, individualizmus. Jóllehet, ezek az intézmények az emberi társadalmak sokkal szélesebb körében is megtalálhatók. Azt állítom, hogy ez érvényes bizonyos érzelmekre is, mint a szerelem (romantikus szerelem), amely láthatóan Európában csak a 12. században bukkan fel, és hatja át a nyugat modernizációját (lásd például a városi családot).”⁴⁰

A történelem ellopása kapcsán részletesen tárgyalja a teoretikusok munkásságát, többek között Marxot, Weber-t és Norbert Eliast vagy a kritikusok által megcsodált nyugati történészeket, mint Fernand Braudelt, Moses Finlayt vagy Perry Andersont. Goody új, összehasonlító módszert javasol a kultúrák közötti hasonlóságok és különbségek elemzéséhez, amely kifinomultabb alapot nyújt a különböző történelmi eredmények értékeléséhez, és helyettesíti az egyoldalú keleti és nyugati különbségtételeket.

Afrika kapcsán egyébként saját egykori ghánai terepmunkája alapján jegyzi meg a következőket: „Miután több évet töltöttem el afrikai 'törzseknél', ahogy egy könnyen értelmezhető ghánai királyság körében is, kérdésessé vált számomra egy sor állítás, miszerint az európaiak »találták volna fel« a kormányzás formáit (mármint a demokráciát), a rokonsági kapcsolatok formáit (a nukleáris családot), a csere formáit (a piacot) vagy a jogszolgáltatás formáit, hiszen azok embrionális formában legalábbis széles körben jelen vannak máshol is.”⁴¹

Mi most csak a Goody által felsorolt és a mi mentalitásunkban európai „találmánynak” tekintett kategóriákra szeretnénk reflektálni – mégpedig afrikai oldalról, a brit tudós állításait alátámasztandó.

Ami a *demokráciát* illeti, e fogalom valóban nem létezik a hagyományos Afrikában. Törzsi formációk egész sorát említhetjük azonban, amelyek nem fulladtak gyilkolásokkal telt

³⁹ Goody: *The Theft of History*, id. mű.

⁴⁰ Goody: *The Theft of History*, 1.

⁴¹ Goody: *The Theft of History*, 2.

autokratikus despotizmusba, hanem létjogosultságot kapott egyfajta „törzsi polgáriság”, az életet demokratikusnak mondható viszonyok jellemezték (napjainkra könyvek sora foglalkozik a hagyományos afrikai társadalmak napi életgyakorlatában szerepet játszó moralitással). Nem beszélve a kisebb közösségekről, ahol az erősen szabályozott formák között létező ember méltósággal élheti életét. A közösségi irányítás/kormányzás mellé (a törzsi uralkodók mindennapjait egyébként igen sok előírás, vallási-közösségi szempontú kötöttség terhelte) még felsorakoztathatjuk a rokonsági rendszer gazdag és erőteljesen érvényesülő hálózatát is, amely ugyancsak a méltóságteljes (mondhatni, demokratikus) életviszonyok megteremtését tette lehetővé. Éppen ez a rendszer volt a földtulajdon alapú feudalizmus afrikai kialakulásának egyik fő akadály.

A helyi és távolsági *kereskedelem* (*mercantile*) létét már egy 1963-ban megjelent igen nagy terjedelmű és számos afrikai népre kiterjedő tanulmánykötet jelzi.⁴² De idézhetjük Eric R. Wolf kötetéből⁴³ is a következő sorokat, amelyek a már sokkal korábban (például Leo Frobenius által is) feszegetett távolsági és akár az ókortól nyomon követhető (a Szaharán keresztül vezető) észak- és nyugat-afrikai kereskedelem gazdag nyomait tárják fel (ez teljességében visszaigazolja mindazt, amit a Nyugat-Afrika belsejébe elsőként behatoló és napjainkig kultikus tisztelettel körülvett angol utazó, Mungo Park tárt fel könyvében⁴⁴ a kontinens e szegletét behálózó rövid és hosszú távú kereskedelemről): „A Nyugat-Szaharán át Marokkóba és Algériába vezető kereskedelmi útvonalak elsősorban a mande nyelvet beszélő diula (gyula) kereskedőnép ellenőrzése alatt álltak a Djennétől [...] egészen az erdő övezet szélén fekvő Berghóig. [...] A Tunéziába és Líbiába vezető, keletebbre eső kereskedelmi útvonalak a hauszák kereskedelmi hálózatához csatlakoztak – ők az észak-nigériai Kano városától és más hausza városoktól dél felé, az erdei övezet irányába cserélték tovább az árukat...”⁴⁵

Ahogy a demokratizmus, úgy az *államalapítás*, illetve az *élhető társadalom* (*human or humanistic society*) afrikai létezése is széles körben bizonyított, elemzett, gazdagon körbejárt témakör ma már. Igen nagyszámú kisebb-nagyobb fejedelemségről vannak ismereteink az első évezred végétől kezdve. Talán a legérdekesebb a legelső: a vélhetően szoninkék által a 800-as években létrehozott ősi ghánai (*ghanata*, Wolfnál *Aukar*) állam, amelynek késői túléléséről egy szenegáli kutató, Abdoulaye Bathily – eredményeit tekintve a nemzetközi szakirodalomban mindmáig nem eléggé ismert – könyve tudósít.⁴⁶ A *jogszolgáltatást* illetően a nyugat-afrikai birodalmak (lásd például a ghánai hagyományos Asanti királyságot vagy a ruandai tutszi arisztokrácia által fenntartott korai államot) helyenként szinte nyugati módra kidolgozott, bonyolult jogrendszereiről gazdag szakirodalom áll napjainkra rendelkezésre.⁴⁷

Kapitalizmus (feudalizmushoz hasonlóan) nem alakult ki Afrikában a prekoloniális korban (ez Goody munkásságában folyamatosan jelenlévő megállapítás, de e tekintetben

⁴² Bohannon, Paul – Dalton, George (ed.): *Markets in Africa*. Evanston, 1965. 762.

⁴³ Wolf, Eric P.: *Europe and the People Without History*. Berkeley – Los Angeles – London, 1990. 503. (magyarul: *Európa és a történelem nélküli népek*. Ford. Makai György. 1995. Budapest, 498.)

⁴⁴ Park, Mungo: *Travels in the Interior Districts: Performed under the Direction and Patronage of the African Association, in the years, 1795, 1796 and 1797 by Mungo Park, surgeon*. London, 1799. 372.

⁴⁵ Park, Mungo: *Park utazása Afrika belső tartományaiban*. In: Kiss János (szerk.): *Nevezetes utazások Tárháza – I. köt. Park utazása Afrikába*’ belső tartományaiban, Bourbon’, Frantzia, ’s Javan’ szigeteiről és Dahom-Országáról szöllő tudósításokkal együtt. Pest, 1816. 53–54.

⁴⁶ Bathily, Abdoulaye: *Les portes de l’or. Le royaume de Galam (VIIIe – XVIIIe siècle)*. Paris, 1989.

⁴⁷ Rattray, Robert Sutherland: *Ashanti Law and Constitution*. Oxford, 1929. 420.; Kagame, Alexis: *Le code des institutions politiques de Rwanda précolonial*. Bruxelles, 1952. 136. (Series Mémoires)

honfitársunk, Ecsedy Csaba dolgozatait⁴⁸ is újra említenünk kell). Ugyanakkor a kereskedelmi igényeknek megfelelően létezett pénz: lásd többek között a kauri csiga monetáris szerepét, vagy még inkább a ghánai asanti államban az aranyport, illetve a mérésére használt és közmondásokat jelképező réz (a királyi udvar esetében arany) miniatűr szobrocskákat.

A *szabadság* és *individualizmus* kérdésében két példát említhetünk saját kutatásaink területéről: Szinte minden törzsi királyságban az uralkodóházban vagy a jelentősebb nemesi családokban énekmondó/történetmondó (*griot* Nyugat-Afrikában vagy *imbongi*/dicsérő-énekes a dél-afrikai zuluknál stb.) kapott helyet, azonban ők nemcsak a múlt idézői, hanem afféle politikai tanácsadók is voltak, jogukban áll(t) szükség esetén kritikát gyakorolni. Másrészt érdemes fellapozni az úgynevezett önálló személyiség létrejöttét és kibontakozása témakörben Torday Emil műveit, például a gyűjtései idején uralkodó, felvilágosodott szellemű kuba királyról.⁴⁹

A *romantikus szerelem* kérdése ugyancsak saját kutatásaink területére vezet. Publikáltam már egy terjedelmes tanulmányt,⁵⁰ amelyben az afrikai szerelem, erotika és obszcenitás kérdését vizsgálom, egyetértve a világhírű brit tudóssal, Sir E. E. Evans-Pritcharddal, aki szerint Afrikában nincs obszcenitás, az európai fül számára illetlen szavak az afrikaiak számára rituális kötöttségűek.⁵¹ Az individuális szerelmi kifejezésnek viszont számos példáját találtam már a korai (19. század végi gyűjtésekben is mind a női, mind a férfi költészetben. Egy azóta fellelt és az etiópiai galla (ma inkább: oromonak nevezett) törzstől származó dal szövegét illeszttem most ide példaként (hihetetlen párhuzam, ez a költői kép avagy metafora – lábtörlőd lennék – egy József Attila versben is felbukkan):

„HA ÉN EGY ÖKÖR LENNÉK: Az énekes arra vágyik, bőrköpeny legyen belőle, hogy szíve választottja magán viselje őt. – Ha én egy ökör lehetnék // Egy ökör, egy szép ökör, // Szép, de makacs, // A kereskedő megvenne engem, // Megvenne és leölne engem, // Lenyúzná a bőrömet, // Elvinne a vásárba engem, // Egy arra járó nő alkudna rám, // Egy szép leány megvásárolna engem, // Illatos parfümöt szórna rám, // Köré tekerve tölteném az éjszakát, // Köré tekerve tölteném a délutánt, // Férje mondaná: Ez egy halott (bőr), // De enyém lenne a szerelmem.”⁵²

Engedtessek meg itt, hogy saját egykori tanulmányomból idézzem a következő sorokat, hiszen abban éppen arra kívánok a hazai és főleg a nemzetközi folklorisztikában élő hiedelmekkel szemben érveket és adatokat felsorakoztatni, ami az előbbi versidézetnek is célja: „A hagyományos afrikai szerelmi líra (illetőleg a hagyományos afrikai közösségekben egykor és ma élő személyes szerelmi érzések) létezésének bizonyításában a szövegfilológusnak is jelentős szerepet szánhatunk: feladata az elmúlt kétszáz év különféle ismert vagy helyi alkalmi kiadványait végigbogarászni és minden témájába vágó adalékot összegyűjtenie. Hiszen csak az adatok sokasága teszi lehetővé annak igazolását, hogy a hagyományos szerelmi líra régebbi korszakokból fennmaradt példaanyagának vékonyan csordogáló patakja nem az

⁴⁸ Ecsedy Csaba: *Földtulajdon és államszervezet Fekete Afrikában*. In: Tőkei Ferenc (szerk.): *Östársadalom és ázsiai termelési mód*. Budapest, 1982. 589–712.

⁴⁹ Torday, Emil – Joyce, Thomas Athol: *Notes ethnographiques sur les peuples communément appelés Bakuba, ainsi que sur les peuplades apparentées: Les Bushongo*. Bruxelles, 1911. 290. (Musée du Congo Belge. Annales D. Ethnographie, Anthropologie, Ser. 3. Vol. 2/1.)

⁵⁰ Biernaczky Szilárd: *„Ha szárnyaló madarakat látsz valahol...” (Szerelm, erotika, obszcenitás – hagyományos afrikai költői műfajok)*. Néprajzi látóhatár, 16. évf. (2007) 1–2. sz. 167–210.

⁵¹ Evans-Pritchard, E. E.: *Some Collective Expressions of Obscenity in Africa*. *Anthropos*, (1929) 311–331.

⁵² Cerulli, Ernesto: *Folk-Literature of the Galla of Southern Abyssinia*. Cambridge, Mass., 1922. 228. (Varia Africana III)

archaikus afrikai társadalmi közösségek primitívságából, rosszízű antropológiai megfigyelésekből kikövetkeztetett emocionális/lelki szegénységéből (egyszóval barbárságából) fakad, hanem egyszerűen a folklórgyűjtői figyelem megosztottságának és elégtelenségének, a tudatos, teljességre törekvő kutatási módszerek hiányának a következménye.”⁵³

Goody utolsó késői műve (*The Eurasian Miracle*⁵⁴) lényegében főművének (*The Theft of History*⁵⁵) egyfajta továbbgondolása. A hosszú távú európai dominancia eszméje az emberi kultúra és a társadalom legtöbb evolúciós elméletére jellemző a 19. században. Általában úgy vélték, hogy az ókortól a feudalizmuson át a kapitalizmusig természetes előrehaladásra került sor, amely máshol nem következhetett be. Ma sokan még mindig úgy gondolják, hogy ez a haladás egy olyan európai csoda része, amely a Nyugat globális fölényét támasztja alá. A brit tudós ebben a hatványdalában szisztematikusan bontja le ezt a világnézeti látásmódot. Azt állítja, hogy nem európai csodáról, hanem eurázsiai csodáról volt szó, amely a bronzkori városi forradalomhoz vezetett, ez pedig jóval megelőzte Európát, miközben áthatotta a Közel-Keletet, Indiát és Kínát az írás adoptálása által. Ennek következményeként hosszan tartó információcserét találunk Kelet és Nyugat között, az egyik dominanciája követi a másikat. Vagyis inkább váltakozásról, mint egyoldalú dominanciáról beszélhetünk. Az európai reneszánsz idején történt olyan intézkedés, amely a folyamatos növekedéshez, különösen a tanulás szekularizációjához vezetett, de úgy tűnik, a nyugati felsőbbség ideje véget fog érni, és meg fogjuk tapasztalni az újabb váltakozást a Kelet javára.

Friss felfedezésünk, hogy Goody kilencvenhárom évesen (versenyre kelve Arturo Toscaninivel, aki ugyanilyen idősén végigvezényelt kotta nélkül egy hat órás Wagner-operát) mintegy búcsúzóul letett az asztalra még egy jeles munkát. A *Metals, Culture and Capitalism*⁵⁶ című kötet ezúttal is sajátos, újszerű fénytörésben igyekszik megvilágítani az emberi művelődés útját. Nem feledkezve meg a kezdetekről (bronzkor, korai és későbbi vaskor) a prehisztorikus időktől egészen a korai kapitalizmusig, mintegy a 19. század közepéig pásztázza végig a történelmet: mit hozott az emberiség történetébe a fémek felfedezése, a fokról fokra kiépülő bányászat, illetve a fémek feldolgozása, az egész ókori és középkori világot átható fémkereskedelem, a mind gazdagabban megismert fémek szerepe a mindennapok (polgári felhasználás) és a történelem (lásd háborúk) tekintetében.

*

Mindent összefoglalva megállapíthatjuk, Jack Goody igen nagy terjedelmű, tematikailag rendkívül széles körű életművet hagyott maga után, amely minden bizonnyal hosszú távon befolyásolni fogja a különféle társadalomtudományi szakterületeket. Újszerű szemléleti törekvései – ugyancsak vélhetően – erőteljes nyomokat hagynak majd a későbbiek során, mi több, valószínűleg változásokat hoznak majd mindennapi társadalom- és történelemszemléletünkben is.

Nem kétséges, gondolkodásmódjára hatást gyakorolt a marxi filozófia (is), bár tegyük hozzá, abban az értelemben, amely tekintetben soha el nem avulhat az emberi egyenlőtlenségekkel való szembenézés fontossága. Másrészt a minden kritikusa által folyamatosan emlegetett materializmusát hangsúlyozhatjuk, amelynek sarokköve a gazdaságnak a társadalmak életében betöltött kiemelkedő fontossága. Egy az újmarxismus problematikáját elemző

⁵³ Biernaczky: „Ha szárnyaló madarakat látsz valahol...”, 197.

⁵⁴ Goody, Jack: *The Eurasian Miracle*. Cambridge, 2010. 159.

⁵⁵ Goody: *The Theft of History*, id. mű.

⁵⁶ Goody, Jack: *Metals, Culture and Capitalism. An Essay on the Origins of the Modern World*. Cambridge, 2012. 349.

kutató szerint Goody történelemszemléletének alapja Gordon Childe azon materialista tézise volt, miszerint a tízezer éve lezajlott neolitikus, vagyis mezőgazdasági forradalomban Afrika még részt vett, az ötezer éve lezajlott városi forradalomban azonban már nem. Ehhez pedig Morgan szolgáltatott alapot, amikor az irokéz indiánok és az ókori mediterrán kultúrák között párhuzamot vont a társadalomfejlődés tekintetében (*Az ősi társadalom*⁵⁷).

Hadd idézzük itt magát Goodyt: „A racionalitás új formáját feltaláló európaiak ideálja vagy inkább a társadalmi változás maga a 19. században keletkezett időleges felsőbbrendűségük produktuma volt, olyan kísérlet, amely magyarázatot ad arra, mások miért nem érték el azt, amit ők elértek. Mindemellett a feltalálás nem idegen az emberi elmétől, azonban mégsem maga a racionális gondolkodásmód. Ezek az emberi létezés útján bukkannak fel különféle formákban, különböző időkben és különféle vegyületekben [...] a legkorábbi, statikus, 'primitív', nem racionális társadalom gondolatát számos szociológus és történész valotta, beleértve Marxot és Weber, de az meglehetősen idegen tőlünk, akik 'résztvevő megfigyelőként' tartózkodtunk ezeknek a népeknek a körében.”⁵⁸

Ebből az idézetből is láthatjuk, hogy az előbbi megjegyzéseink mellett is Goody társadalomszemlélete távol áll az általa megidézett tudósokétól, amit a jeles brit tudós műveinek újabb és újabb elemzései egyfolytában kiemelnek. Éppen ezért sem nevezném Goodyt pusztán csak társadalomantropológusnak, hanem egy sokkal általánosabb és globálisabb fogalom jegyében a történeti antropológia (vagy inkább az *antropológiai társadalom- és történettudomány*?) képviselőjének, akinek munkásságában az Európára reflektáló etnográfia, az Európán kívüli népekre irányuló etnológia és a mindenkoron kontextusokra kiélezett kulturális antropológia, valamint a szociológia (társadalom- és vallástörténet, illetve főleg társadalomelmélet), valamint a történettudomány (művelődéstörténet, írástörténet, sőt őstörténetre reflektáló régészet) egyképpen mindig fontos szerepet töltött be és folyamatosan jelen volt. Brit kritikusai olyan karizmatikus tudósnak nevezik, aki afrikanistaként indul, de később „világtörténésszé” válik rendkívül tág horizontú kutatói tevékenysége, későbbi életkorszakában született könyvei, elemzései következtében. Kétségtelen tehát, hogy benne a „világtudományosság” egy immár megkerülhetetlen sarokkövét láthatjuk.

*

Aligha fejezhetnénk be méltóbban írásunkat, mint azzal, hogy elmondjuk, Goody *ember* volt (kollégái, barátai, kritikusai manapság *big man*ként emlegetik). Nemcsak tudománya jeles képviselőivel, hanem bárkivel, aki érdeklődő volt, kapcsolatot tartott. Nemes lelkű személyiségnek számított, aki (erre is jutott ideje) postafordultával válaszolt a hozzá intézett levelekre (jó sokáig csak papíron!). Ha pedig a könyveit kérték, elküldte azokat számolatlanul. 2016. július 2-án (lásd a dokumentációját az interneten) emléknapot tartottak *szűkebb hazájában*, a Cambridge-i Saint John College-ben, ahol barátok, kollégák és *nagyok* méltatták – a végső búcsú jegyében – a világ-tudományosság eme kiemelkedően nagy alakjának életútját és életművét.

⁵⁷ Morgan, Lewis H.: *Az ősi társadalom*. Budapest, 1961.

⁵⁸ Pallares-Burke, M. L.: Jack Goody (interview, Cambridge, October and November, 1997), in: Idem: *The New History: Confessions and Conversations*, Cambridge – Oxford – Boston, 2002, 7-30.